

Tarım İşletmelerinde İşgücü Etkinliğinin Artırılmasında Sermayenin Önemi*

The Importance of Capital in Terms of Increasing Labor Efficiency in Agricultural Enterprises

Zuhal KARAKAYACI¹, Merve BOZDEMİR AKÇİL^{2*}, Orhan EROĞLU³, Zeki BAYRAMOĞLU⁴**Öz**

Bu çalışma kapsamında; tarım işletmelerindeki işgücü varlığının belirlenerek sermaye unsurlarına dağılımının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Sermayenin dağılımının bilinmesi tarım işletmecilerinin üretime yönelik planlama yapabilmeleri açısından önemlidir. Benzer şekilde makroekonomik ölçekte tarım sektörüne yönelik planlamanın gerçekleştirilebilmesi ve politika önerilerinde bulunulabilmesi için sermayenin unsurlara göre dağılımının tespit edilmesi gerekmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren tarım işletmelerinin ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmaması nedeniyle çalışmada kullanılan verilerin elde edilmesi için yüz yüze anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen birincil veriler Ankara ili Beypazarı ilçesindeki 2019 üretim yılına aittir. Çalışma bulgularına göre toprak ile alet-makine sermayesinin etkin kullanımının işgücünün planlanmasına ve yönetilmesine bağlı olarak değiştiği belirlenmiştir. Tarım işletmelerinin toprak sermayesi ile doğru orantılı olarak işletmelerdeki kaynakların etkili kullanılabilmesine yönelik teknoloji yatırımları artmıştır. Dolayısıyla işletme ölçeğine göre alet-makine sermayesinde de artış gözlemlenmiştir. Tarım işletmelerinde toprak ve alet-makine sermayesinin verimli kullanılması para sermayesinin etkinliğini artırmıştır. Para sermayesi incelenen küçük ölçekli işletmelerde; işletme içi işgücü başına 1.500,0 TL ve mevsimlik işgücü başına 306,1 TL değerinde sermaye karşılığının olduğu belirlenmiştir. Orta ölçekli işletmelerde; işletme içi işgücüne 8.214,3 TL ve mevsimlik işgücüne 1.163,1 TL; büyük ölçekli işletmelerde işletme içi işgücüne 29.868,1 TL ve mevsimlik işgücüne 3.407,6 TL değerinde para sermayesi ayrılmaktadır. Elde edilen bu değerlere göre işletme içi işgücünün kırsal alanda istihdam yaratma ve sürdürülebilirlik açısından daha avantajlı olduğu tespit edilmiştir. Kırsal alanda para sermayesini değerlendirerek yeni yatırım alanlarının oluşturulması kalkınma açısından yeterli bir çözüm değildir. Sermayenin planlamasına yönelik eylemlerin yanı sıra; işgücünü mesleki olarak sınıflandırmak ve beşerî sermaye düzeyini artırmak, kayıtdışı istihdamı azaltmak, tarımsal ihracatı geliştirmek, yabancı sermaye yatırımlarının tarım sektörüne yönlendirmek, kırsal alanda sosyal refahı artırmak da gerekmektedir. Tespit edilen bulgulara göre çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yeni istihdam alanlarının yaratılması, işgücünün örgütlenmesi başlıklarına yönelik politika önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, İstihdam, İşgücü, Sermaye, Tarım

¹Zuhal Karakayacı, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Konya, Türkiye. E-mail: zkarakayaci@selcuk.edu.tr OrcID: 0000-0003-2933-5608.

²*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Merve Bozdemir Akçil, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Konya, Türkiye. E-mail: mbozdemir.akademi@gmail.com OrcID: 0000-0002-5323-2265. Yükseköğretim Kurumu (YÖK) 100/2000 Bursiyeri.

³Orhan Eroğlu, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Konya, Türkiye. E-mail: orhaneroglu.zm@gmail.com OrcID: 0000-0003-4633-8042.

⁴Zeki Bayramoğlu, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Konya, Türkiye. E-mail: zbayramoglu@selcuk.edu.tr OrcID: 0000-0003-3258-3848.

Atıf/Citation: Karakayacı, Z., Bozdemir Akçil, M., Eroğlu, O., Bayramoğlu, Z. Tarım işletmelerinde işgücü etkinliğinin artırılmasında sermayenin önemi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(4), 745-755.

*Bu çalışma XIV. Uluslararası Katılımlı Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

©Bu çalışma Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi tarafından Creative Commons Lisansı (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) kapsamında yayımlanmıştır. Tekirdağ 2022

Abstract

Within the scope of this study, it is aimed to specify the labor force in agricultural enterprises and to determine their distribution with respect to capital components. Being acquainted with the distribution of capital is important for agricultural operators to plan for production. Similarly, it is necessary to determine the distribution of capital according to the factors in order to carry out the planning for the agricultural sector on a macroeconomic scale and to propound policy recommendations. Due to the fact that the economic activities of the agricultural enterprises operating in Turkey are not recorded, the face-to-face survey method was applied to obtain the data used in the study. The primary data obtained from the survey belong to the 2019 production year in the Beypazarı district of Ankara. According to the findings of the study, it has been determined that the effective use of land and tool-machine capital varies depending on the planning and management of the workforce. In direct proportion to the land capital of agricultural enterprises, technology investments for the effective use of resources in enterprises have increased. Therefore, an increase was observed in the tool-machine capital according to the scale of the enterprise. The efficient use of land and tool-machine capital in agricultural enterprises has increased the efficiency of money capital. It was determined that in small-scale enterprises within which money capital was examined, there was a capital provision of 1.500.0 TL per in-house workforce and 306.1 TL per seasonal workforce. In medium-sized enterprises, 8.214,3 TL is allocated to the in-house workforce and 1.163,1 TL to the seasonal workforce, whereas in large-scale enterprises 29.868,1 TL of money capital is allocated for the in-house workforce and 3.407,6 TL for the seasonal workforce. According to these obtained values, it has been determined that the in-house workforce is more advantageous in terms of employment generation and sustainability in rural areas. Creating new investment areas by making use of money capital in rural areas is not an adequate solution for development. In addition to the actions taken for the sake of capital planning, it is also necessary to classify the workforce in terms of occupational manner and increase the level of human capital, reduce informal employment, improve agricultural exports, direct foreign capital investments to the agricultural sector, and increase social welfare in rural areas. According to the findings, policy recommendations were made on the topics of improving working conditions, creating new employment areas, and organizing the workforce.

Keywords: Efficiency, Employee, Labor, Capital, Agriculture

1. Giriş

Tarım işletmeleri; üretim için gerekli olan tüm faktörleri bir araya getirerek işgücünün yardımıyla insanların beslenmesine yönelik temel gıda maddelerinin ve sanayi işletmelerine yönelik hammaddelerin üretilmesini sağlayan iktisadi birimlerdir. Tarımsal üretimin karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle üretim aşamasında alınan kararlar son derece önemlidir (Günden ve Miran, 2008). İşletmeciler tarafından alınan kararlar; üretime yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilmesi için tarım işletmecilerinin sahip oldukları fiziksel ve finansal kaynakların çeşitli varlıklara yatırılmasını sağlar. İşletmede kullanılan bu varlıklar; duran ve dönen varlıklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Duran varlıklar; işletmedeki üretim faaliyetlerinin başlatılması ve sürdürülmesi için gerekli olan arazi, makine, bina gibi kaynaklara yapılan yatırımları ifade eder. Duran varlıkların likiditeleri düşüktür. Dönen varlıklar ise işletme faaliyetlerine yönelik aksaklıkların ve eksikliklerin bertaraf edilmesini sağlayan, likiditesi yüksek yatırımlardır. Dönen varlıklar; işletmenin kasa ve/veya banka hesabında bulunan para, alacaklar vb. unsurlardan oluşmaktadır (Alagöz, 1993).

Tarım işletmelerinde duran varlıklar ve dönen varlıklar; işletmenin büyüklüğüne, tipine, bölgenin iklimsel özelliklerine, çevre koşullarına, doğal kaynaklara yakınlık düzeyine, işletmecinin sahip olduğu yetenekler ve yeterliliklere, üretim sürecinde yer alan işgücünün nitelik ve niceliksel varlığına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Türkiye’de tarımsal üretime yönelik kullanılan faktörler içerisinde en kıt olanı işletme sermayesidir (Tosun ve Güneş, 2018). Tarımsal işgücünün verimli ve etkin çalışması işletmedeki sermaye yapısına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. İşletme sermayesinin kısıtlı olması da işgücünün çalışma performansını olumsuz etkileyerek verimli ve etkin çalışma olanaklarının azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla işletmelerdeki sermaye ve işgücü varlığı karşılıklı etkileşim içerisinde. Söz konusu etkileşim içerisinde işgücünü diğer sermaye unsurlarından ayıran en büyük özelliği sahip olduğu dinamik yapısının yanı sıra stoklanamayan bir maliyet unsuru olmasıdır. Tarımsal üretim süreçlerine katılan işgücü; uzmanlaşma düzeyi, teknoloji kullanma yeteneği, teknik bilgi düzeyi, üretimde katma değer yaratma durumuna göre işletme sermayesinin etkin kullanılmasına ve maliyetlerin azaltılmasına yönelik olumlu katkı sağlayabilecek özelliklere sahiptir.

Tarım işletmelerindeki işgücü varlığına yönelik sermayeye dağılımının bilinmesi üretim planlamasının yapılabilmesi, üretim maliyetlerinin minimize edilmesi, tarım işletmelerine yönelik yeni projelerin ve politikaların geliştirilebilmesi için önem arz etmektedir. Fakat tarım işletmelerinin yaklaşık %95.00’inde ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmaması nedeniyle hem sermaye yapılarının hem de işgücünün varlığının bilinmemekte ve başarılı bir planlamanın yapılması engellenmektedir. Bu çalışma kapsamında söz konusu problemlere dikkat çekmek, mikro ölçekte problemleri değerlendirmek ve pilot bir çalışma ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Ankara ili, Beypazarı ilçesinde anket uygulanarak tarım işletmelerine ait sermaye varlıklarına ve işgücü verilerine ulaşılmıştır. Birincil verilerin elde edilmesinde işletmecilerin beyanları esas alınmıştır. Çalışma alanındaki üretim deseni dikkate alınarak işletmelerin sermaye ve işgücü varlıkları hesaplanmıştır. İncelenen tarım işletmelerinin bitkisel üretimde ön plana çıkmaları nedeniyle işletmelerde özellikle bakım ve hasat dönemleri içerisinde yoğun işgücü kullanıldığı tespit edilmiştir. Bir üretim dönemi içerisinde hem işletme içi hem de işletme dışı çalışan işgücü varlığına düşen sermaye değeri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar kapsamında istihdam edilen işgücü ve üretimde kullanılan sermaye unsurları değerlendirilmiştir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Çalışma alanı Ankara’nın sebze üretiminde önemli ilçelerinden biri olan Beypazarı’dır. Toplam sebze üretim potansiyeli değerlendirildiğinde Beypazarı’nın özellikle havuç, ıspanak, marul ve yeşil soğan üretimde önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu nedenle araştırma alanı gayeli olarak seçilmiştir. Çalışma kapsamında birincil verilerin toplanması için yüz yüze anket uygulanmış ve 2019 yılı üretim dönemine ait veriler kullanılmıştır. İncelenen işletmelerde üretim deseni içerisinde; buğday, arpa, yeşil soğan, kabak, domates, tere, kırmızı pancar, marul, ıspanak, pırasa, biber, turp, havuç, roka, maydanoz, dereotu, patlıcan, brokoli, karnabahar, ayçiçeği ve nohut ürünleri bulunmaktadır. İkincil verilerin derlenmesinde ise konu ile ilgili yapılmış çalışmalardan, projelerden ve raporlardan faydalanılmıştır.

2.2. Metot

Çalışma kapsamında örnek sayısının belirlenmesinde tabakalı tesadüfî örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Anket sayısının belirlenebilmesi için aşağıdaki Eşitlik 1'den yararlanılmıştır (Yamane, 1967).

$$n = \frac{\sum(Nh * Sh)^2}{N^2 * D^2 + \sum(Nh * Sh^2)} \quad (\text{Eş.1})$$
$$D^2 = \frac{d^2}{z^2}$$

Formülde; n: Örnek sayısı, N: Ana kitledeki işletme sayısı, Nh: h'inci tabakadaki işletme sayısı, Sh: h'inci tabakanın varyansı, d: Ana kitle ortalamasından izin verilen hata payı, z: Hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki z değerini ifade etmektedir.

Örnek hacminin belirlenmesinde %5.00 hata payı ve %90.00 güven sınırları içerisinde çalışılmıştır. Ankara Beypazarı ilçesindeki toplam 1.555,0 tarım işletmesi popülasyonu oluşturmuştur. Örnek hacminde toplam 79 anketin yapılması gerektiği belirlenmiştir. Belirlenen örnek hacminin tabakalara dağıtılmasında Eşitlik 2 kullanılmıştır (Yamane, 1967). Örnekleme yer alan tarım işletmeleri içerisinde 10 da altında arazi varlığı olan işletmeler ortalama değerlerdeki sapmanın engellenmesi amacıyla örneğe dâhil edilmemiştir (Tablo 1).

$$n = (N_h S_h * n) / \sum N_h * S_h \quad (\text{Eş.2})$$

Tablo 1. İşletme genişlik gruplarına göre örnek işletmelerim sayısı

Table 1. The number of sample agricultural enterprises according to enterprise size groups

İşletme Genişlik Grupları (da)	Ana Çerçevdeki İşletme Sayısı (Adet)	Örneğe Çıkan İşletme Sayısı (Adet)	İşletmelerin Ortalama Genişliği (da)
10-40	319	5	23.8
41-130	700	29	90.2
131+	446	45	287.3
Toplam	1.465,0	79	198.3

İncelenen tarım işletmelerinin ekonomik değerlerinin analiz edilmesi için sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırma yöntemi kullanılarak tarım ekonomisi alanında kullanılan sermaye hesaplama yöntemlerinden yararlanılmıştır. Sermaye değerlerinin hesaplanmasına yönelik üretici beyanları ve çalışma alanındaki cari alım-satım değerleri esas alınmıştır.

Arazi Sermayesi; toprak sermayesi, arazi ıslah sermayesi, bina sermayesi ve bitki sermayesinin toplamını ifade etmektedir. Anket yapılan dönemin üretim sezonu dışında olması ve tarlalarda ekili ürünün olmaması nedeniyle arazi sermayesi içerisinde yer alan bitki sermayesi hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

Toprak Sermayesi: işletmelerin sahip oldukları tarla, bağ ve meyve arazilerinin toplamını ifade etmektedir. Çıplak toprak değerinin yanı sıra toprağa bağlı doğal kaynaklardan (su kaynakları vb.) yararlanma hakkı da toprak sermayesi içerisinde yer almaktadır (Açıl ve Köylü, 1971). İşletmecilik faaliyetlerinin homojen şekilde değerlendirilebilmesi için tüm toprak sahiplikleri hesaplamalara dâhil edilmiştir. Bu nedenle işletmelerin mülk arazi değerlerine kiraya ve/veya ortaklığa tutulan arazi değerleri de eklenmiştir (Ünlüer, 2017).

Arazi Islah Sermayesi: işletmelerin toprak verimliliğini arttırmak ve mevcut yapısal özelliklerini korumak amacıyla gerçekleştirilen sulama faaliyetlerini ve drenaj tesisatı gibi yapım işlerini içeren değerlerden oluşmaktadır (Bülbül, 1973; Erkuş ve ark., 1995). Arazi ıslahına konu olan yeni tesisatlar için piyasa fiyatları üzerinden hesaplama yapılırken, eski tesisatlar için kullanım kayıpları ve yeniden kurulum maliyetleri üzerinden hesaplamalar gerçekleştirilmiştir (Erkuş, 1979).

Bina Sermayesi: tarımsal üretim süreçlerine yönelik dolaylı katkılarda bulunmaktadır. Üretimde doğrudan kullanımı olmasa bile bina sermayesi; işletme içi işgücünün, işletmede üretilen ürünlerin, işletmedeki sermaye

unsurlarının korunmasına imkân sağlamaktadır (Bülbül, 1973). Bina sermayesinin hesaplanmasında inşaat maliyetleri ve yıpranma payları üreticilerin beyanları esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

Sabit İşletme Sermayesi: alet makine sermayesi ve hayvan sermayesinin toplamından oluşmaktadır. Anket yapılan tarım işletmelerinin tamamının bitkisel üretim faaliyetinde bulunması nedeniyle sabit işletme sermayesi içerisinde hayvan sermayesi hesaplanamamıştır. Bu nedenle incelenen işletmelerde sabit işletme sermayesi alet makine sermayesi ile eşittir.

Alet Makine Sermayesi: işletmelerdeki teknoloji kullanımına bağlı olarak aktif sermaye içerisindeki oranı değişen sermaye unsurudur. Tarımsal üretimin farklı aşamalarında işgücünü ikame eden teknoloji kullanımı, işletmelerin verimlilik düzeylerini doğrudan etkilemektedir (Güneş, 2004). Değer hesaplanırken yeni alet makinelerin güncel piyasa fiyatları, eski alet makinelerin de ilgili zamandaki piyasa fiyatları dikkate alınmıştır.

Malzeme ve Mühimmat Sermayesi: üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine yönelik işletmenin ambarında bulunan girdilerin ve satılmak üzere ayrılan ya da stok edilen ürünlerin tamamını kapsamaktadır. Üretim faaliyetlerinde kullanılan girdilerin güncel piyasa fiyatları, işletmede üretilerek satılmak üzere ya da işletmede yeniden kullanılmak üzere stoklanan ürünlerin çiftlik avlusu fiyatları üzerinden malzeme ve mühimmat sermaye değeri hesaplanmıştır (Erkuş, 1979).

Para Sermayesi: aktif sermaye içerisinde likidite oranı en yüksek olan ve işletmecinin istediği zaman, işletmedeki girdi ihtiyaçlarına bağlı olarak kolaylıkla diğer sermaye türlerine dönüşümünü sağlayabileceği sermaye bileşenidir (Bülbül, 1973; Erkuş, 1979). Para sermayesi; işletme büyüklüğüne, üretim desenine, işletmenin organizasyon yapısına (Ünlüer, 2017), işletmecinin yöneticilik becerilerine, iklimsel ve coğrafi koşulların özelliklerine göre değişkenlik göstermektedir. Para sermayesi; işletme kasasında bulunan nakit para ve alacaklar karşılığında, borçların çıkarılması ile elde edilmiştir.

Toplam İşletme Sermayesi: bir üretim dönemi içerisinde işletme sahiplerinin gayrisafî hâsılayı elde etmek için yaptıkları tüm masrafların (değişen ve sabit masraflar) toplamıdır. Aktif sermayenin faizi toplam işletme sermayesine dâhil edilmez (Erkuş, 1979).

Toplam Aktif Sermaye: tarımsal üretim faaliyetlerinde kullanılan bütün sermaye unsurlarının toplamını ifade etmektedir (İnan, 1994). Arazi sermayesi, sabit işletme sermayesi ve döner işletme sermayesinin toplamı toplam aktif sermayeye eşittir.

Çalışma kapsamında işgücü çeşitlerinin sınıflandırılmasında Bayramoğlu ve Bozdemir (2020) tarafından hazırlanan “Tarım Sektöründe İşgücü Terminolojisinin Tanımlanması” çalışmasından yararlanılmıştır. Tarım işletmelerinde sınıflandırılan işgücü başına düşen sermaye dağılımının hesaplanabilmesi için her bir sermaye unsuru Erkek İşgücü Birimi (EİB)’ne bölünmüştür. İşletmedeki nüfusun işgücüne katılımını belirlemek için kullanılan “Erkek İşgücü Birimi” katsayıları *Tablo 2’de* verilmiştir.

Tablo 2. Erkek işgücü birimi (EİB) hesaplamada kullanılan katsayılar

Table 2. Coefficients used in calculating male labor unit (MLU)

Yaş / Cinsiyet	Kadın	Erkek
0-6	-	-
7-14	0.50	0.50
15-49	0.75	1
50-+	0.50	0.75

(Açık ve Demirci, 1984)

3. Araştırma Sonuçları ve Tartışma

Tarım işletmelerinde üretime katılan kişiler; sermayenin ve doğal kaynakların etkin kullanımında önemli role sahiptirler. Üretimde yer alan kişilerin yetenekleri ve yeterlilikleri sahip olunan beşerî sermaye düzeyini ifade etmektedir. İşletmelerin sahip oldukları beşerî sermaye düzeyi; eğitim ve sağlık bileşenleri ile ölçülmektedir (Bozdemir ve Bayramoğlu, 2020). Eğitim düzeyi; teknik bilginin ve teknolojinin kullanımı, işe yönelik uzmanlaşma, gıda güvenliği, kayıpların ve atıkların azaltılması, iklim değişikliği, üretime yönelik su kullanımı gibi konularda

farkındalığın artırılması ve işletmede sahip olunan kaynakların etkin kullanımını açısından önemlidir. Bu sebeplerle tarım işletmelerinde istihdam edilen işgücünün nitelikleri işletme sermayesinin etkin ve verimli kullanımını sağlayacaktır. İşgücünün niteliklerinin belirlenmesine ve geliştirilmesine katkı sağlayacak en önemli faktör; işletmelerde istihdam edilen kişilerin eğitim düzeyi, üretime yönelik teknik bilgileri ve teknoloji kullanımlarıdır.

Çalışma kapsamında incelenen işletmelere ait yaş grupları ve eğitim durumu *Tablo 3*'te verilmiştir. Hem işletme içi hem de işletme dışı işgücü varlığının ilkökul düzeyindeki eğitim kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Tarımda istihdam edilen kişilerin eğitim düzeyinin artmasının; katma değerli üretim gerçekleştirmeye ve teknolojiyi verimli kullanmaya katkı sağladığı bilinmektedir (Kılıç ve Kıymaz, 2014). İşletme içi işgücü varlığı incelendiğinde; lise ve üniversite düzeyinde eğitim almış ve tarımsal üretim faaliyetlerinde yer alan kişilerin de tarımsal üretim süreçlerine katıldıkları görülmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan (lise ve üniversite) nüfusun %11.85'i tarımsal faaliyetlere ek olarak tarım dışı faaliyetlerden de gelir elde etmektedirler. Bu işletmeciler tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için mekik göç yapmaktadırlar. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek nüfusun %88.15'i bir üretim dönemi içerisinde üç farklı üretim faaliyeti gerçekleştirerek, sahip olunan kaynakları en etkin biçimde kullanmaya çalışmaktadırlar.

Tablo 3. İncelenen tarım işletmelerindeki işgücünün eğitim durumu

Table 3. Educational status of the labor in the surveyed agricultural enterprises

İşgücü Varlığı	Eğitim Durumu	7-14 Yaş			15-49 Yaş			50+ Yaş			İşletmeler Ortalaması		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İşletme İçi İşgücü	Okuryazar Değil	0.00	0.00	0.00	0.00	0.03	0.03	0.02	0.00	0.02	0.01	0.01	0.03
	İlkokul	0.80	1.40	2.20	1.03	1.00	2.03	0.87	1.04	1.91	0.92	1.05	1.97
	Ortaokul	0.40	0.00	0.40	0.17	0.34	0.52	0.40	0.31	0.71	0.32	0.30	0.62
	Lise	0.40	1.00	1.40	0.45	0.34	0.79	0.80	0.44	1.24	0.65	0.44	1.09
	Üniversite	0.60	0.00	0.60	0.28	0.21	0.48	0.31	0.40	0.71	0.32	0.30	0.62
Mevsimsik İşgücü	Okuryazar Değil	0.00	0.00	0.00	0.00	0.97	0.97	0.00	0.00	0.00	0.00	0.35	0.35
	İlkokul	3.60	5.60	9.20	5.66	5.17	10.83	6.91	8.56	15.47	6.24	7.13	13.37
	Ortaokul	2.00	0.00	2.00	2.03	1.79	3.83	3.62	1.73	5.36	2.94	1.65	4.58
	Lise	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.20	0.16	0.36	0.11	0.09	0.20
	Üniversite	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Daimî İşgücü	Okuryazar Değil	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	İlkokul	0.00	0.00	0.00	0.10	0.00	0.10	0.31	0.09	0.40	0.22	0.05	0.27
	Ortaokul	0.20	0.00	0.20	0.00	0.00	0.00	0.33	0.00	0.33	0.20	0.00	0.20
	Lise	0.00	0.00	0.00	0.03	0.00	0.03	0.04	0.00	0.04	0.04	0.00	0.04
	Üniversite	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.04	0.00	0.04	0.03	0.00	0.03
Toplam İşgücü	Okuryazar Değil	0.00	0.00	0.00	0.00	1.00	1.00	0.02	0.00	0.02	0.01	0.37	0.38
	İlkokul	4.40	7.00	11.40	6.79	6.17	12.97	8.09	9.69	17.78	7.38	8.23	15.61
	Ortaokul	2.60	0.00	2.60	2.21	2.14	4.34	4.36	2.04	6.40	3.46	1.95	5.41
	Lise	0.40	1.00	1.40	0.48	0.34	0.83	1.04	0.60	1.64	0.80	0.53	1.33
	Üniversite	0.60	0.00	0.60	0.28	0.21	0.48	0.36	0.40	0.76	0.34	0.30	0.65

Çalışma kapsamında incelenen işletmelerin sermaye yapıları ve sermayenin oransal dağılımı *Tablo 4*'te, erkek işgücü biriminin (EİB) dağılımı ise *Tablo 5*'te incelenmiştir. Toplam sermayenin dağılımından en yüksek payı alan sermaye unsuru toprak sermayesidir. Küçük ölçekli işletmeler (10-40 da) kategorisinde toprak sermayesinin payı %54.11, orta ölçekli işletmelerde %67.64 ve büyük ölçekli işletmelerde %70.29'dur. Toprak sermayesinin oranı arttıkça kullanılan alet-makine sermayesinin verimliliği ve etkinliği de artmaktadır. Tarım işletmelerinde alet-makine

altyapısının güçlenmesi gelirin artırılması ve sosyal standartların iyileştirilmesini sağlarken; tarımsal faaliyetler için geliştirilen yeni teknolojilerin işletmeciler tarafından kullanımının yaygınlaştırarak daha kaliteli ve pazar isteklerine uygun üretim yapılmasına, emek yoğun çalışma koşulları içerisinde işlerin kolaylaştırılmasına, üretim maliyetlerinin azaltılarak uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılmasına da doğrudan katkıda bulunur (Anonim, 2010; Baran ve Akbayrak, 2013; Doğan Öz ve Saner, 2021).

Toprak sermayesi gibi para sermayesi de işletmenin ölçeğine göre değişen özellikler göstermektedir. Küçük ölçekli işletmelerde para sermayesinin oranı (%0.56) en düşük sermaye unsurunu oluşturmaktadır. Para sermayesinin düşük olması yani işletmelerin likiditesinin kısıtlı olması, işletmecinin etkin karar almasını engellemektedir. Para sermayesinin yetersiz olması; gerçekleştirilmesi planlanan yeni yatırımların ve işletmeye yönelik modernizasyon projelerinin gecikmesine veya uygulanamamasına neden olacaktır. Aynı zamanda iş kalitesini artırmaya yönelik insan kaynaklarına yapılacak yatırımlar para sermayesinin yetersiz olması nedeniyle gerçekleştirilemeyecek; bu süreçte işe yönelik motivasyon kayıpları oluşacaktır. İşe yönelik motivasyon kayıpları da hem işletme içi hem işletme dışı işgücünün sürdürülebilir istihdamını olumsuz etkileyecektir. Tarım işletmelerinde para sermayesinin yetersiz olması hızlı ve etkin kararların alınmasını engellediği gibi diğer sermaye unsurlarının da atılmasına neden olacaktır. Bu durum etkin ve verimli çalışmayı zorlaştırarak tarım işletmelerinde gizli ve yapısal işsizlik problemlerini meydana getirecektir. Söz konusu mevcut problemler tarımsal istihdama yönelik sorunların artmasına neden olacaktır. Kırsal alanda istihdama yönelik yaşanan sorunlar kentsel alanlara yönelen işgücü hareketliliğinin bir sonucu olarak diğer sektörleri de etkileyecektir. Mikroekonomik düzeyde var olan problemler ülke ekonomisine yönelik negatif etkiler meydana getirecek ve uluslararası düzeyde rekabet gücünü olumsuz etkileyecektir.

Tablo 4. İncelenen tarım işletmelerinde sermayenin dağılımı

Table 4. Distribution of capital in the examined agricultural enterprises

Sermaye Grupları		İşletme Grupları (da)						İşletmeler Ortalaması (İO)	
		10-40		41-130		131+		TL	%
		TL	%	TL	%	TL	%		
Arazi Sermayesi	Toprak Sermayesi	289.000,0	54.11	893.655,2	67.64	2.197.088,9	70.29	1.597.848,1	77.36
	Arazi İslah Sermayesi	15.600,0	2.92	55.724,1	4.22	53.066,7	1.70	51.670,9	2.50
	Bina Sermayesi	95.000,0	17.79	98.551,7	7.46	134.844,4	4.31	119.000,0	5.76
	Toplam	399.600,0	74.82	1.047.931,0	79.31	2.385.000,0	76.30	1.768.519,0	85.62
Sabit İşletme Sermayesi	Alet Makine sermayesi	128.600,0	24.08	253.172,4	19.16	672.955,6	21.53	484.405,1	23.45
	Toplam	128.600,0	24.08	253.172,4	19.16	672.955,6	21.53	484.405,1	23.45
Döner İşletme Sermayesi	Malzeme ve Mühimmat Sermayesi	2.860,0	0.54	4.270,3	0.32	4.981,5	0.16	4.586,2	0.22
	Para Sermayesi	3.000,0	0.56	15.862,1	1.20	62.888,9	2.01	41.835,4	2.03
	Toplam	5.860,0	1.10	20.132,4	1.52	67.870,4	2.17	46.421,6	2.25
Toplam İşletme Sermayesi		134.460,0	25.18	273.304,8	20.69	740.825,9	23.70	474.888,6	22.99
Toplam Aktif Sermaye		534.060,0	100.00	1.321.235,9	100.00	3.125.825,9	100.00	2.065.509,4	100.00

İncelenen tarım işletmelerinde EİB değerlerine göre işletme içi işgücüne katılım dışında mevsimlik işgücünün üretimde etkin rol aldığı görülmektedir. Mevsimlik işgücünün 15-49 yaş grubunda yoğunlaşması tarımda çalışan genç nüfus sayısının artması ve üretimde etkinliğin artırılması açısından önem arz etmektedir. Genç nüfusun tarımsal faaliyetlere katılımının sağlanması uzun vadede işletmelerin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Ayrıca tarımsal üretime yönelik verilecek eğitimlere, düzenlenecek faaliyetlere ve planlanacak projelere genç nüfusun dâhil edilmesi; kırsal alanda işe yönelik yetenekler ve yeterliliklerin geliştirilmesi açısından daha etkili olacaktır. İncelenen işletmelerin bitkisel üretimde uzmanlaşmış olması nedeniyle işletmeler özellikle bakım ve hasat dönemleri içerisinde yoğun mevsimlik işgücü istihdamı gerçekleştirmektedirler. Bitkisel üretim işletmelerinde yıl içerisinde üretimin kesintiye uğraması nedeniyle özellikle küçük ölçekli işletmelerde daimî işgücü istihdamına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Çalışma kapsamında belirlenen daimî işgücü; büyük ölçekli veya bir üretim yılı içerisinde farklı dönemlerde üretim faaliyetleri gerçekleştiren, seracılık faaliyetlerinde bulunan işletmelerde istihdam edilmektedir.

Tablo 5. İncelenen tarım işletmelerinde EİB'nin dağılımı

Table 5. Distribution of MLU in the examined agricultural enterprises

İşgücü Çeşidi	İşletme Genişliği (da) Yaş Grupları / Cinsiyet	10-40			41-130			131+			İşletmeler Ortalaması (İO)		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İşletme İçi İşgücü	7-14	-	-	-	-	0,02	0,02	-	-	-	0,00	0,01	0,01
	15-49	1,20	0,30	1,50	1,14	0,44	1,58	1,31	0,32	1,63	1,24	0,36	1,60
	50+	0,30	0,20	0,50	0,28	0,05	0,34	0,40	0,08	0,48	0,35	0,08	0,43
	Toplam	1,50	0,50	2,00	1,42	0,51	1,93	1,71	0,39	2,11	1,59	0,44	2,03
Daimî İşgücü	7-14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	15-49	0,20	-	0,20	0,14	-	0,14	0,69	0,07	0,76	0,46	0,04	0,49
	50+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	0,20	0,00	0,20	0,14	0,00	0,14	0,69	0,07	0,76	0,46	0,04	0,49
Mevsimlik İşgücü	7-14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	15-49	5,60	4,20	9,80	7,69	5,95	13,64	10,62	7,83	18,46	9,23	6,91	16,14
	50+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	5,60	4,20	9,80	7,69	5,95	13,64	10,62	7,83	18,46	9,23	6,91	16,14

Çalışma kapsamında elde edilen sermaye değerlerinin EİB'ye bölünmesi sonucunda; sermaye çeşitlerinin işgücü varlığına dağılımı belirlenmiş, hesaplanan değerler *Tablo 6*'da incelenmiştir. Sermaye çeşitlerinin işgücü varlığına dağılımı aynı zamanda çıktı/girdi ilişkisinin bir sonucu olarak işgücü verimliliğinin değerlendirilmesine de imkân sağlamıştır. İncelenen işletmelerde istihdam edilen daimî işgücü varlığının düşük olması nedeniyle sermaye değerleri yüksek çıkmıştır. Bu nedenle işgücünün işletmelerdeki etkinliğinin değerlendirilmesinde; işletme içi işgücünün ve mevsimlik işgücünün üretime katılımları işletme faaliyetlerine yönelik daha net bilgiler elde edilmesini sağlayacaktır. İşgücü çeşitlerinin toprak sermayesine dağılımı incelendiğinde; küçük ölçekli tarımsal üretim yapan işletmelerde mevsimlik işgücü başına 29.489,8 TL değerinde sermaye düştüğü görülmektedir. Bu değer orta ölçekli işletmelerde; 65.527,2 TL ve büyük ölçekli işletmelerde 119.047,6 TL'dir. Küçük ölçekli işletmelerde ortalama arazi genişliğinin 23.80 da olması ve aile işgücünün üretime etkin katılımı nedeniyle, kişi başına düşen sermaye değeri düşüktür. Ayrıca küçük ölçekli işletmelerde; alet-makine sermayesine yapılan yatırımlar düşük olduğu için emek yoğun üretim süreci söz konusudur. Teknoloji kullanımının ve arazi genişliğinin arttığı büyük ölçekli işletmelerde işgücü başına düşen toprak sermayesinin (119.047,6 TL) ve alet-makine sermayesinin (36.463,6 TL) değerinin arttığı görülmektedir.

İşgücü çeşitlerine göre kişi başına düşen para sermayesinin değeri incelendiğinde; küçük ölçekli işletmelerde işletme içi işgücünün 1.500,0 TL ve mevsimlik işgücünün 306,1 TL olduğu görülmektedir. Orta ölçekli işletmelerde; işletme içi işgücüne 8.214,3 TL ve mevsimlik işgücüne 1.163,1 TL ile büyük ölçekli işletmelerde işletme içi işgücüne 29.868,1 TL ve mevsimlik işgücüne 3.407,6 TL değerinde para sermayesi ayrılmaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO)'nun 2014 yılında yayınlanan raporuna göre küçük ölçekli işletmeler (aile çiftliklerinin) dünyadaki 10 çiftlikten 9'unu oluşturmaktadır. Bu değere göre toplam 570 milyon olan küçük ölçekli işletmeler; toplam gıda üretiminin yaklaşık %80.00'ini karşılamaktadır. Güncellenmiş verilere göre dünyada 608 milyondan fazla küçük ölçekli tarım işletmesinin olduğu, toplam tarım arazilerinin %75.00'inde üretim yapıldığı ve gıdanın yaklaşık %80.00'inin üretildiği tahmin edilmektedir (Anonim, 2021a). Tarımsal işletmelerin yapılarının belirlenmesine yönelik 2018 yılında yapılan araştırmaya göre toplam tarım işletmelerinin %5.30'u yalnızca büyükbaş-küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinde bulunmakta, toplam tarım işletmelerinin %80.70'i 100 da'dan küçük işletme büyüklük gruplarında yer almaktadır (Anonim, 2021b). Küçük ölçekli işletmelerinin sayıları ve üretim potansiyelleri incelendiğinde sürdürülebilir tarımsal üretimde etkin rol aldıkları

görülmektedir. Küçük ölçekli işletmelerin yoğunlaştığı Türkiye tarım sektöründe para sermayesi; iş süreçlerinin ve işe yönelik yatırımların gerçekleştirilmesi için önemli bir kaynak olup hem işveren hem de işçiler tarafından iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Para sermayesinin küçük ölçekli işletmelerde yönetilebilmesi işletmelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kırsal istihdamın korunması açısından önemlidir.

Türkiye’de istikrarlı büyümenin ve yatırım olanaklarının kısıtlanması, nüfusun büyümesi, iç ve dış göçlerin istihdam piyasalarına etkisi, teknoloji kullanımına bağlı olarak verimliliğin artması, yapısal katılıkların görülmesi gibi nedenlerle ekonomik büyümeye paralel olarak istihdam yaratma kapasitesi zayıflamıştır (Kara ve Duruel, 2010). Yeni yatırımların gerçekleştirilmesi açısından para sermayesi değerlendirildiğinde kırsal alanda yeni istihdam alanlarının yaratılması açısından fırsatlar ortaya çıkacaktır. Küçük ölçekli işletmelerde işgücü başına düşen yatırım maliyeti daha az olacağından bu işletmelerin desteklenmesi ve korunması gerekmektedir. Desteklemeler işçi ve işverene doğrudan ücret iadesi olarak verilebileceği gibi sosyal güvenlik primi olarak da ödeme yapılabilir (Betcherman ve ark., 2010). Fakat sosyal güvenlik prim desteği işveren ve işçinin kayıt altına alınmasına imkân sağlayacağı için tarım sektörü açısından daha avantajlıdır.

Tablo 6. İncelenen tarım işletmelerinde sermaye çeşitlerinin işgücü varlığına dağılımı (TL/EİB)

Table 6. Distribution of capital types to labor in the examined agricultural enterprises (TL/MLU)

İşletme Genişliği (da)	İşgücü Başına (TL/EİB)	Arazi Sermayesi				Sabit İşletme Sermayesi		Döner İşletme Sermayesi			Toplam İşletme Sermayesi	Toplam Aktif Sermaye
		Toprak Sermayesi	Arazi İstih Sermayesi	Bina Sermayesi	Toplam	Alet Makine Sermayesi	Toplam	Malzeme ve Mühimmat Sermayesi	Para Sermayesi	Toplam		
10-40	İşletme İçi İşgücü	144.500,0	7.800,0	47.500,0	199.800,0	64.300,0	64.300,0	1.430,0	1.500,0	2.930,0	67.230,0	267.030,0
	Daimi İşgücü	1.445.000,0	78.000,0	475.000,0	1.998.000,0	643.000,0	643.000,0	14.300,0	15.000,0	29.300,0	672.300,0	2.670.300,0
	İşletme Dışı İşgücü	29.489,8	1.591,8	9.693,9	40.775,5	13.122,5	13.122,5	291,8	306,1	598,0	13.720,4	54.495,9
	Toplam İşletme Dışı	28.900,0	1.560,0	9.500,0	39.960,0	12.860,0	12.860,0	286,0	300,0	586,0	13.446,0	53.406,0
	Toplam İşgücü	24.083,3	1.300,0	7.916,7	33.300,0	10.716,7	10.716,7	238,3	250,0	488,3	11.205,0	44.505,0
41-130	İşletme İçi İşgücü	462.785,7	28.857,1	51.035,7	542.678,6	131.107,1	131.107,1	2.211,4	8.214,3	10.425,7	141.532,9	684.211,4
	Daimi İşgücü	6.479.000,0	404.000,0	714.500,0	7.597.500,0	1.835.500,0	1.835.500,0	30.960,0	115.000,0	145.960,0	1.981.460,0	9.578.960,0
	İşletme Dışı İşgücü	65.527,2	4.086,0	7.226,3	76.839,4	18.563,8	18.563,8	313,1	1.163,1	1.476,2	20.040,1	96.879,5
	Toplam İşletme Dışı	64.871,1	4.045,1	7.153,9	76.070,1	18.378,0	18.378,0	310,0	1.151,4	1.461,4	19.839,4	95.909,5
	Toplam İşgücü	56.895,7	3.547,8	6.274,4	66.717,9	16.118,6	16.118,6	271,9	1.009,9	1.281,8	17.400,3	84.118,2
131+	İşletme İçi İşgücü	1.043.472,3	25.203,2	64.042,2	1.132.717,7	319.609,5	319.609,5	2.365,9	29.868,1	32.234,0	351.843,5	1.484.561,1
	Daimi İşgücü	2.907.911,8	70.235,3	178.470,6	3.156.617,7	890.676,5	890.676,5	6.593,2	83.235,3	89.828,5	980.504,9	4.137.122,6
	İşletme Dışı İşgücü	119.047,6	2.875,4	7.306,4	129.229,4	36.463,6	36.463,6	269,9	3.407,6	3.677,5	40.141,1	169.370,5
	Toplam İşletme Dışı	114.365,5	2.762,3	7.019,1	124.146,9	35.029,5	35.029,5	259,3	3.273,6	3.532,9	38.562,4	162.709,3
	Toplam İşgücü	103.069,1	2.489,4	6.325,8	111.884,3	31.569,5	31.569,5	233,7	2.950,2	3.183,9	34.753,4	146.637,7
İşletmeler Ortalaması	İşletme İçi İşgücü	773.411,9	25.443,0	58.220,7	887.075,6	234.253,6	234.253,6	2.250,0	20.123,8	22.373,7	256.627,3	1.113.702,9
	Daimi İşgücü	4.126.228,2	193.248,0	394.008,6	4.713.484,7	1.221.834,7	1.221.834,7	16.025,7	90.577,1	106.602,8	1.328.437,5	6.041.922,2
	İşletme Dışı İşgücü	93.732,6	3.238,5	7.428,1	104.399,3	28.415,5	28.415,5	287,2	2.387,4	2.674,5	31.090,0	135.489,3
	Toplam İşletme Dışı	90.787,5	3.157,1	7.225,6	101.170,2	27.513,8	27.513,8	279,6	2.306,4	2.586,0	30.099,7	131.269,9
	Toplam İşgücü	81.120,3	2.802,7	6.407,6	90.330,5	24.577,8	24.577,8	248,0	2.067,0	2.315,1	26.892,9	117.223,4

4. Sonuç

Kişi başına yüksek gelir elde eden tarım işletmeleri alet-makine sermayesini ve toprak sermayesini verimli kullanan işletmelerdir. Tarım işletmelerinde kullanılan teknolojinin etkinliğinin artırılması ve bu alanda verimli çalışacak işgücünün tahsis edilmesi üretim kapasitesinin artmasına ve sektörün rekabet gücünün artırılmasına katkı sağlayacaktır. Fakat tarım sektöründe teknoloji kullanımının yaygınlaşması aynı zamanda istihdam kayıplarına da neden olacaktır. İşgücü kayıplarının minimize edilmesi ve kırsal nüfusun tarımsal istihdam alanlarında tutundurulması için para sermayesinin işletmeciler tarafından iyi yönetilmesi ve yeni istihdam alanlarının oluşturulmasına katkı sağlayacak şekilde yatırımlara dönüştürülmesi gerekmektedir. Para sermayesinin etkin değerlendirilebilmesi için istihdam yapısına yönelik ihtiyaç analizlerinin yapılması ve girişimcilik ekosistemini destekleyecek bir uygulamanın kırsal alanlarda kurulması gerekmektedir.

Kırsal alanda istihdam olanaklarının sağlanabilmesi için para sermayesi tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda; işgücünün mesleki olarak sınıflandırılmasına verimliliğinin artırılmasına, kayıtdışı istihdamın minimize edilmesine, tarımsal ihracatın geliştirilmesine, yabancı sermaye yatırımlarının tarım sektörüne yönlendirilmesine, kırsal alanda sosyal refahın artırılmasına da ihtiyaç duyulmaktadır. İşgücünün örgütlü faaliyetlerinin artırılarak; özlük haklarının korunması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Çalışma koşulları düzenlenirken çalışma saatleri de göz

önünde bulundurulmalıdır. Çünkü çalışma saatlerinin fazla olduğu işgücü piyasalarında yeni istihdam yaratma potansiyeli düşüktür. Dolayısıyla tarımsal üretim faaliyetlerine katılmak istemeyen işgücü yeni çalışma alanı arayışlarına girerek, kentsel alanlara göç etme eğilimini arttıracaklardır. Meydana gelen göç olgusu kırsaldaki işgücünün diğer sektörlere vasıfsız işgücü olarak katılmasına, sosyo-ekonomik refahın bozulmasına, çarpık kentleşme sorunlarının oluşmasına, yapısal işsizliğin artmasına neden olacaktır.

Para sermayesinin değerlendirilmesi ve yeni yatırımlar açısından kırsal alanlar avantajlı bölgelerdir. Diğer sektörlere kıyasla tarım sektöründe alet-makine kullanımına bağlı olarak verimlilik daha düşüktür ve katma değerli üretime yönelik yapılacak yatırımlar kısıtlıdır. Emek yoğun üretim süreçlerini içerisinde bulunduran tarımsal faaliyetlere yönelik gerçekleştirilecek yatırımların maliyetleri daha düşük olacaktır. Bir kişi için istihdam yaratma maliyeti 2021 yılı içerisinde ortalama 418.595,0 TL olarak belirlenmiştir. Tarım sektöründe istihdam yaratma maliyeti 83.056,0 TL olup ortalama yatırım maliyetinin altında bir değere sahiptir. Bu durum tarım sektörüne yapılan yatırımların maliyet avantajı sağlarken aynı zamanda daha çok kişinin istihdamına katkıda bulunulacağının bir göstergesidir. Yapılan yatırımlar aynı zamanda kırsal alanda gizli işsizlik problemlerinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Benzer şekilde yeni yatırım alanlarında istihdam edilmek üzere kişilere eğitimlerin verilmesi ve işe yönelik uzmanlaşmanın sağlanması ile yapısal işsizlikten kaynaklanan problemlerin de çözüme katkıda bulunulacaktır. Kırsal alanda gerçekleştirilen yatırımlarda daimi ve mevsimlik işgücünün çalışma alanlarının değerlendirilmesi ve yatırımların çeşitlendirilmesi önemlidir. Hayvancılık işlerinde daha çok daimi işgücünün istihdam edilmesi nedeniyle; belirli bir bilgi düzeyi, deneyim ve yeterliliğe sahip olan işgücünün benzer alanlarda istihdam edilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, tarım işletmelerindeki sermaye yapısının işgücü etkinliğine önemli katkılarının olduğu belirlenmiş olup, tarım işletmeleri için yapılacak yeni yatırımların bu etkinliğin artırılmasında katkı sağlayacağı bilinmektedir. Tarım işletmelerinde yeni yatırımların yapılabilmesine yönelik gerekli planlama ve desteklenmelerin sağlanması, sektörel işbirliklerinin artırılması gerekmektedir. Bununla birlikte, tarımsal istihdamda çalışma koşulları, örgütlenme, meslek tanımlaması gibi konularda yapılacak iyileştirmelerin tarım işletmelerindeki sermaye etkinliğinin artırılmasında katkı sağlayacağı açıktır.

Kaynakça

- Açıl, A.F., Demirci, R. (1984). Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 880, Ders Kitabı: 245, Ankara.
- Açıl, A.F., Köylü, K. (1971). Zirai Ekonomi ve İşletmecilik Dersleri. Ders Notları No: 465, Ankara.
- Alagöz, A. (1993). Sanayi işletmelerinde çalışma sermayesi yönetimi ve bir uygulama. (Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Anonim (2010). 18.03.2010 Tarih 27525 Sayılı Resmi Gazete. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Tebliği, (Erişim Tarihi: 20.10.2021).
- Anonim (2021a). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), <https://www.fao.org/news/story/en/item/1395127/icode/>, (Erişim Tarihi: 20.10.2021).
- Anonim (2021b). <https://www.istib.org.tr/resim/siteici/files/Tar%C4%B1msal%20C4%B0%C5%9Fletme%20Yap%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%202016.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.10.2021).
- Baran, M.F., Akbayrak, B. (2013). Tarım makineleri hibe programının Kırklareli ilinin mekanizasyon gelişimine etkisi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 53-57.
- Bayramoğlu, Z., Bozdemir, M. (2020). Tarım sektöründe işgücü terminolojisinin tanımlanması. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(3): 773-783.
- Betcherman, G., Daysal, N.M., Pages, C. (2010). Do employment subsidies work? evidence from regionally targeted subsidies in Turkey. *Labour Economics*, 17(4): 710-722.
- Bozdemir, M., Bayramoğlu, Z. (2020). Beşeri Sermaye Endeksi Teknik Etkinliğinin İncelenmesi: OECD Ülkeleri Örneği. *OECD Studies Conference On Political Sciences & Economy*, 20-22 Mart, 42-53. Ankara, Türkiye.
- Bülbül, M. (1973). Adana Ovası Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Finansman ve Kredi Sorunları. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Doğan Öz, B., Saner, G. (2021). Kiraz üretimi yapan işletmelerin makine ve ekipman alımlarının desteklenmesi programından (MEADP) yararlanma eğiliminin belirlenmesi: İzmir-Kemalpaşa ilçesi örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18(1): 1-9.
- Erkuş, A. (1979). Ankara İli Yenimahalle İlçesinde Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 709, Ankara.
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, A.F., Demirci, R. (1995). Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, No:5, Ankara.
- Günden, C., Miran, B. (2008). Çiftçilerin temel işletmecilik kararlarının öncelik ve destek alma açısından analizi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5(2): 67-80.
- Güneş, E. (2004). Tarım İşletmelerinde Kredi Taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi "Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması". Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- İnan, İ.H. (1994). Tarım Ekonomisi. Hasat Yayıncılık, Tekirdağ.
- Kara, M., Duruel, M. (2010). Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam yaratamama sorunu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50: 367-396.
- Kılıç, Y., Kıymaz, T. (2014). Tarımda eğitim ve işgücü verimliliği ilişkisi: bölgesel farklılıklar. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(1): 53-64.
- Tosun F., Güneş, E. (2018). Ankara ili tarım işletmelerinin sermaye yapısı ve tarımsal kredilerin geri ödenmesinde etkili faktörlerin analizi. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 17-24.
- Ünlüer, M. (2017). Eskişehir ili tarım işletmelerinin sermaye yapısının incelenmesi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31(1): 57-63.
- Yamane. T. (1967). Statistics: An Introductory Analysis. Harper and Row, New York.